

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови, 2010. . : Слово. 286 с.
2. Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти. Наказ МОН № 135 від 13.03.1993 року.
3. Седих Н. О. Вчимося писати й говорити правильно. Поради логопеда, 2007. Х. : Вид. група «Основа».
4. Эльконин Д. Развитие устной и письменной речи учащихся. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / под ред. И. Ильясова. М. : Изд-во Московского университета. 265 с.

УДК 376.2-056.26.3:[37.018:004]

О. В. Ласточкіна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Н. Д. Тесля

магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта.

(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ТЕОРІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВИНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті запропоновано характеристики технології розв'язання винахідницьких завдань як засобу корекції та розвитку мовлення дітей передшкільного віку з загальним недорозвитком мовлення вторинного генезу; описано методичні підходи технології навчання та особливості їх використання для вирішення означеної проблеми у дітей із затримкою психічного розвитку.

В статті охарактеризована технологія рішення изобретательских задач, которая может быть использована для развития речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи вторичного генезиса; авторами описаны методические подходы технологии обучения и особенности их использования для решения этой проблемы у детей с задержкой психического развития.

The article offers a description of the technology of solving inventive tasks as a means of correction and speech development of preschool children with general speech underdevelopment of secondary genesis; methodical approaches of technology of training and features of their use for the decision of the specified problem at children with a delay of mental development are described.

Ключові слова: технології розв'язання винахідницьких завдань, загальний недорозвиток мовлення, мовленнєво-ігрова діяльність.

Ключевые слова: технологии решения изобретательских задач, общее недоразвитие речи, речевой-игровая деятельность.

Keywords: technologies for solving inventive problems, general speech underdevelopment, speech and game activity.

Постановка проблеми. Розвиток зв'язного мовлення є центральним завданням мовленнєвого виховання дітей. Це зумовлено, насамперед, його соціальною значимістю у формуванні особистості. Саме в зв'язному мовленні реалізується основна, комунікативна, функція мови і мовлення.

Особливої актуальності питання розвитку зв'язного мовлення набуває у дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР), оскільки становлення зв'язного мовлення у

таких дітей відбувається сповільненими темпами; характеризується своєрідними особливостями через труднощі формування розумових операцій, легкі порушення мнестичної, інтелектуальної та мовленнєвої діяльності, емоційно-вольової регуляції поведінки, самоконтролю, зниження працездатності, пам'яті, уваги, мислення, мовних функцій (Т. Власова, Т. Ілляшенко, К. Лебединська, М. Певзнер, О. Слепович та інші).

Удосконалення системи навчання дітей з затримкою психічного розвитку вимагає більш глибокого вивчення особливостей підготовки цієї категорії дітей до навчання в школі. Від того, яким буде зміст підготовки до навчання, та саме як вона буде здійснюватися, залежить не лише якість шкільного навчання, а й формування особистості майбутнього учня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблему розвитку мовлення дітей, формування й удосконалення мовленнєвих умінь вивчали відомі психологи (Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, М. Жинкін, О. Лурія, О. Леонтьєв), лінгводидакти (А. Богуш, М. Вашуленко, О. Гвоздєв, Г. Люблінська, Т. Ладженська, М. Львов) та дослідники інших наукових галузей 2.

Особливі аспекти проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей передшкільного віку загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) вторинного генезу внаслідок

затримки психічного розвитку вивчали Н. Борякова, Р. Бєлова-Давід, Л. Вавіна, І. Власенко, Г. Гуровець, Б. Гріншпун, В. Ковальов, В. Ковшиков, Р. Левіна, С. Ляпідевський, О. Мастюкова, О. Слепович, В. Тарасун, Р. Трігер, С. Шевченко та інші. Науковці зазначали про характерні специфічні труднощі мовленнєво-мисленнєвої діяльності у дошкільників даної категорії, про низький рівень розвитку сприйняття різних модальностей, недостатність психічної активності, довільності пам'яті, уваги, що є підґрунтям мовленнєвих порушень; про властиву для них низьку продуктивність запам'ятовування, труднощі вербалізації, аналізу й синтезу та недостатню варіативність у використанні граматичних засобів, невірне використання семантичних категорій, морфологічну неформленість висловлення тощо 4, 7.

Розвиток зв'язного мовлення дітей із ЗНМ краще здійснювати в процес ігрової діяльності. У сучасній дошкільній дидактиці важлива роль належить цікавим розвиваючим іграм, завданням, розвагам, адже, вони цікаві для дітей, емоційно захоплюють їх 3. Процес вирішення, пошуку відповіді, заснований на інтересі до завдання в даному випадку неможливий без активної роботи думки. Цим положенням і пояснюється значення цікавих завдань для розумового і всебічного розвитку дітей із ЗНМ 6.

Дошкільники з великим бажанням відгукуються на пропозиції

брати участь в іграх де можна фантазувати. На успішність навчання впливає не тільки зміст пропонованого матеріалу, але і форма подачі, що здатна викликати зацікавленість і пізнавальну активність дітей. Особливу увагу слід приділяти емоційному комфорту дитини в процесі пізнавальної діяльності. Позитивне підкріплення успіхів і досягнень дітей, емоційне невербальне спілкування дорослого з дітьми – такий фон, на якому має будуватися навчання дошкільників 2.

Враховуючи потенційні можливості завдань з теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ), пропонуємо дослідити його особливості з позицій доцільності використання означеного засобу навчання для розвитку зв'язного мовлення у дітей вищезазначеної категорії 2, 7.

Мета статті – теоретично обґрунтувати доцільність використання ТРВЗ-технології для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. Наукові розвідки щодо створення теорії технологічного навчання розв'язуванню винахідницьких задач були розпочаті у 1946-му році Генріхом Альтшуллером, що вже наприкінці 80-х років ХХ століття, як **ТРВЗ-технології** стали основою масштабних інженерних проектів ряду країн Європи, Азії та Північної Америки. Тоді ж, протягом десяти років експериментально перевірялась ефективність використання

ТРВЗ в навчанні школярів. Результати даних досліджень показали, що ТРВЗ-технології можуть використовуватись незалежно від природи завдань, а як певна система пошуку рішень 1.

На початку ХХІ століття ТРВЗ-технології «молодшають», охоплюючи коло питань все більш юних цільових аудиторій. Зроблено перші кроки щодо впровадження прийомів роботи в початковій школі, а пізніше – в роботі ДНЗ.

За результатами досліджень психологів виявлено, що діти, які систематично вправляються за принципами ТРВЗ мають значно нижчий рівень тривожності, ніж діти з контрольних груп. Це свідчить про те, що ТРВЗ-технології сприяють не лише розвитку інтелектуальних та креативних здібностей, а також стабілізують психологічний стан дітей, підвищують концентрацію та впевненість у собі та своїх силах у кризових ситуаціях 1.

З 1987 року, завдяки творчим зусиллям М.Шустермана, ТРВЗ активно використовується в роботі педагогічних працівників дошкільних закладів Росії та України. Наукові дослідження засвідчують, що сутність даної методики та її принципові відмінності від інших освітньо-виховних технологій полягають у тому, що вона ніяк не є догмою, а навпаки, дає дітям підґрунтя для вільного пошуку, самовираження та самореалізації.

Теорія розв'язування винахідницьких задач (ТРВЗ) – точна наука,

яка має і свою галузь дослідження, і свої інструменти.

Г.Альтшуллер визначає наступні основні завдання своєї ТРВЗ-технології 1 :

- «ТРВЗ перетворює вироблення нових технологічних ідей в точну науку, розв'язування винахідницьких завдань – замість пошуків «наосліп» – будується на системі логічних операцій».
- ТРВЗ створює принцип, що допоможе знайти вихід із будь-якої ситуації, а реалізація творчих здібностей ґрунтується на використанні різних методів творчого мислення.

Основними принципами ТРВЗ-технологій є:

- 1) розв'язання суперечностей;
- 2) системний підхід (вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів);
- 3) вміння віднайти необхідний у даній ситуації резерв.

Реалізація ТРВЗ-технології у дошкільному навчальному закладі здійснюється як у процесі виховання, так і в навчальному процесі, що особливо важливе для пізнавальної мовленнєво-інтелектуальної діяльності [1 – 4].

Отже, в освітньому процесі дошкільця для ефективного використання ТРВЗ-технології потрібно [5]:

1. **На першому етапі:** навчити дитину знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі; навчання системному підходу, тобто бачення світу у взаємо-

зв'язку його компонентів; формування вміння бачити й використовувати навколишні ресурси.

2. **На другому етапі:** необхідно вчити дошкільників винаходити; на цьому етапі навчання діти за допомогою ТРВЗ «оживляють» предмети й явища, приписують одним якості інших і навпаки, а також відкидають непотрібні і знаходять найкращі варіанти.
3. **На третьому етапі** – вирішувати казкові завдання, придумувати казки; треба навчити кожну дитину уникати сумного закінчення казок, не змінюючи при цьому сюжету, складати нові казки на основі добре відомих.
4. **Четвертий етап** – використовувати нестандартні оригінальні рішення. Спираючись на набуті знання та інтуїцію, дитина вчиться знаходити вихід із будь-якої життєвої ситуації.
5. **П'ятий етап ТРВЗ** – це проведення бесід з вихованцями на тему «історія речей». Дітям варто пропонувати простежувати історію виникнення книги, олівця, стола, вчити логічно обґрунтовувати свої вимисли.

З даною метою – використання ТРВЗ-технології для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з затримкою психічного розвитку можна апробувати наступні такі методи з когорт методів ТРВЗ-технології 1 :

- **метод контрольних запитань** (цей метод є удосконаленим варіантом методу спроб і по-

- милок, а також одним із методів активізації творчого мислення; метою методу є підведення дітей до виконання поставленого завдання за допомогою навідних запитань);
- **метод протиріччя** (один з елементів діалектики, закон єдності та боротьби протилежностей; дозволяє формувати мислення та відстоювати свою думку);
 - **мозковий штурм** (один із найдієвіших методів зняття психологічної інерції; реалізуючи даний метод діти вчать генерувати ідеї, приступаючи всі можливі бар'єри та перепони, а потім обирати із запропонованого найефективніше рішення; використовувати будь-які наявні та потенційні ресурси; застосовувати весь спектр уяви та креативності);
 - **біном та поліном фантазії** (основою мислення є його двоїста структура, а не окремі складові елементи; розповідь (оповідання) може виникнути лише з «біному фантазії», але при цьому необхідно, щоби два слова відділяла певна дистанція: одне має бути досить «чужим», складаючи з іншим незвичайне сусідство; за такої умови активізується уява, намагаючись установити між словами «близькість», створювати з них єдність, де відчужені елементи могли б співіснувати);
 - **системний оператор** (схема талановитого мислення, бачення будь-якого об'єкта у його

просторових і часових взаємозв'язках із іншими об'єктами);

- **метод фокальних об'єктів** або **метод каталогу** – є одним із методів активізації творчої думки, який допомагає зняти психологічну інерцію й віднайти оригінальні вирішення; визначається будь-який реальний об'єкт з метою його вдосконалення; за допомогою даного методу можна винайти дещо нове, видозмінюючи або поліпшуючи реальний об'єкт; ознайомити дітей із раніше невідомими характеристиками предметів і явищ, тобто, змінити «кут зору» на вже знайомі об'єкти);
- **метод синектики** (синектика – поєднання різнорідних несумісних елементів, передбачає застосування 4-х прийомів, що ґрунтуються на аналогіях: прямій, особистій (емпатія), символічній, фантастичній; метод вчить дітей аналізувати, співставляти та порівнювати, відшукувати схожі та відмінні риси будь-яких об'єктів, і робити на основі своїх знахідок нові неординарні відкриття).

Запропоновані методи та прийоми роботи допомагають удосконалювати мовленнєві навички з автоматизації звуків, поповнювати активний словник і формувати змістовність, логічність, точність та оригінальність висловлювань дітей. Одночасно з цим підвищується інтерес до саморозвитку, надаючи можливість прояву інтелектуальної ініціативи та здатності до творчого самовираження

кожної дитини 4.

Робота із творчими задачами сприяє підвищенню рівня загального мовленнєвого розвитку. Мовлення дітей стає більш усвідомленим та довільним. У дошкільнят закріплюються навички самостійної роботи, підвищуються показники вмотивованості до міжособистісного спілкування.

У процесі логопедичного супроводу дітей із ЗНМ (у даному випадку внаслідок затримки психічного розвитку) в умовах інклюзивно-ресурсного центру можна здійснювати наступні види роботи з використанням ТРВЗ-технології:

1. На заняттях з автоматизації поставлених звуків у зв'язному мовленні діти можуть складати казки, «перероблювати» вже існуючі, використовуючи прийоми фантазування, вчать формулювати казкові протиріччя. Вигадувати загадки, сприяючи таким чином систематизації властивостей предметів і явищ, побудові моделей, розвитку асоціативного руху. Працюючи за алгоритмом, діти також вчать лексико-граматичній побудові викладу власних думок. За допомогою розв'язування завдань методом «мозкового штурму» діти тренуватимуть комунікативні навички, розв'язуватимуть протиріччя, співвідносячи варіанти одне одного, спілкуватимуться між собою щодо вибору оптимальних рішень. Знайомство дітей з основами синектики, спільний пошук аналогій доз-

воить чіткіше усвідомлювати схожість та розбіжність предметів і явищ, розвиватиме словник дітей позначеннями ознак та характеристик. Морфологічний аналіз та метод фокальних об'єктів дозволять поглиблено деталізувати та розширювати діапазон узагальнюючих слів, синонімів, антонімів.

2. На індивідуальних заняттях із корекції звуковимови, навчання грамоті та розвитку лексико-граматичної сторони мовлення діти, мандруючи чарівними країнами, вигадують події, які передували даним чи слідували за ними, розвиваючи тим самим системно-діалектичний спосіб мислення. Розкривають та систематизують речення, слова, склади і звуки, усвідомлюючи їх упорядкованість та структуру.
3. Також із дітьми доцільно використовувати різноманітні методи та форми творчої діяльності як спосіб «вийти за площину» – засвоїти зміст речей на невербальному рівні, поєднати отримані образи із власними думками та успішно втілити їх у словесній формі.

Оскільки базисною ідеєю ТРВЗ є можливість дитини бути почутою, вислухати будь-які її думки та уявлення, не вдуваючись до оцінювання її думок, розподілу їх на правильні та неправильні, діти, залучені до роботи із ТРВЗ-технологіями, насамперед, позбавляються страху перед власною мовленнєвою активністю. Таким чином,

ТРВЗ стають так званим «спусковим механізмом» для формування потреби дитини в активній мовленнєвій та комунікативній діяльності.

Висновки. Формування зв'язного монологічного мовлення, а саме, його функціонально-сміслового типу – елементарних міркувань, у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ є актуальним на сьогоднішній день і потребує невідкладного вирішення. Кожен з методів ТРВЗ, незалежно від своєї першочергової спрямованості (творчий розвиток), за умови планомірного та структурованого використання, має потужні можливості щодо активізації та позитивного розвитку усіх здібностей дітей, зокрема, творчих (пізнавально-інтелектуальних) та комунікативних (інтелектуально-мовленнєвих).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтшуллер Г., Шапиро Р. О психологии и зобретательского творчества. Вопросы психологии, 1956. № 6. С. 24-26.
2. Богуш А. Дошкільна лінгводидактика : теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с.
3. Гавриш Н. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук : 13.00.02. ., 2002. 32 с.
4. Лалаева Р., Серебрякова Н. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с общим недоразвитием речи. СПб : СОЮЗ, 2001. 220 с.
5. Ласточкина О., Дяденко А. Розвивальне навчання як засіб активізації творчого мислення старших дошкільників із ЗНМ. Сучасні

- проблеми фізичного виховання і спорту : XI Всеукр. наук.-практ. конференція. Суми, 2011. С. 232-236.
6. Омеляненко А. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-родуми : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 196 с.
 7. Рібцун Ю. Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії : Збірник наукових праць: Вип. 3. . : Актуальна освіта, 2006. С.136-144.

УДК 373.2.064.1-056.3

Л. М. Москаленко

директор У Сумський
навчально-виховний комплекс
Загальноосвітня школа І ступеня –
дошкільний навчальний заклад №9
«Веснянка»
м. Суми

Л. В. Мороз

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук,
ст. викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті актуалізовано проблему налагодження співпраці між фахівцями дошкільної установи і батьками дітей із порушенням психофізичного розвитку. Запропоновані форми і підходи до організації взаємодії уможливають досягнення взаєморозуміння, налагодження продуктивної співпраці,